

Katsaus

numero 1 1965

Reijo Wilenius

Tiede ilman perustaa

A.-V. Perheentupa

Kulutus — ihmistä vai tuotantoa varten?

Matti Kukkaroinen

Kuluttavaa hyvinvointia

Kirjallisuutta

Katalogi kuluneen vuoden runoista

Anna meidän asua

Bobrikov — vanha herra

Silmäyksiä

Kertomus erästä keskustelusta

KULTTUURI — POLITIIKKA — TALOUS

KATSAUS

Toimittajat: Reijo Wilenius (päätoimittaja), Raimo Antikainen

Toimitus ja tilaukset: Helsinki, Fredrikinkatu 36 B 36, puhelin 62 49 78

Vuositilaus 6 mk.

Katsaus voidaan tilata käyttämällä Kustannusoy Tähystäjän postisiirtotiliä 94711 tai postista, kirjakaupoista ja asiamiehiltä.

Ilmestyy kuudesti vuodessa.

Yhdeksäs vuosikerta.

Jokainen kirjoittaja vastaa itse kirjoituksensa sisällöstä.

TIEDE ILMAN PERUSTAA

Reijo Wilenius

Kulttuuripoliittisilla neuvottelupäivillä tammikuussa esitettiin kahteen otteeseen kasku, jonka syvempi merkitys jäi kuitenkin selvittämättä. Nuori ylioppilas oli Kauppakorkean eteisessä uskaltanut huomauttaa vanhalle kunnianarvoisalle professorille, että tämä lähtöä valmistellessaan oli sijoittanut tohtorinhatun väärin päin päähänsä. Kulmainen seppel osoitti taakse päin. Loukkaantunut professori tokaisi: »Mistäs herra luulee tietävänsä, mihin suuntaan minä olen menossa?» — Kasku herätti yleistä hilpeyttä ja tästä saattoi päätellä, että epäily kohdistui muihin vaan ei läsnäoleviin suomalaisen tieteen edustajiin; olihan lämpimästi taputettu useille uudistusehdotuksille.

Kuitenkaan ei kysymystä tieteemme ja yleensä kulttuurimme *suunnasta* neuvottelupäivillä asetettu, paitsi ohimennen. Kysymystä, mihin suuntaan kulttuurijohtajiemme kultainen seppel osoittaa.

Kun tässä lyhyesti käyn käsiksi tuohon suunta-kysymykseen, en harjoita jälkiviisautta, koska kysymys suunnasta ei kuulunut neuvottelupäivien ohjelmaan. Päivien — kuten yleensä suomalaisen kulttuurikeskustelun — piilevä premissi ja lähtökohta on, yksinkertaisesti sanoen, että *vallitseva henkisen ja aineellisen kulttuurimme tähtäys on oikea ja että selvitettäväksi ja toimeenpantavaksi jää ennen muuta sen määrällinen kasvu.*

En pyri tässä osoittamaan mitään uutta suuntaa; ainoastaan selvittämään, mikä on tuo syrjäytynyt suunta-kysymys, tai tarkemmin, mitä kysymyksiä se sisällään pitää.

Tieteen keskustelutilaisuudessa todettiin yksimielisesti: Talous- ja yhteiskuntaelämä, jopa itse kulttuurielämä tarvitsee yhä enemmän tutkimusta, tutkijoita — tutkijoiden, tutkimusten määrää on siis lisättävä. Puhutaan »tohtorituotannon lisäämisestä», »tutkijatarpeen tyydyttämisestä». Korkeakoulujen ja muiden tieteen laitosten toimintaa on tässä tarkoituksessa tehostettava, uusia perustettava. Sangen sattuvasti todettiin, että professorit, tutkijoiden kouluttajat, olisi aika ajoin otettava telakalle, peruskorjaukseen, koska heidän tiedoistaan, taidoistaan ja asenteistaan riippuu ehkä eniten tieteen kasvuvauhti. »Tammi-metsässä kasvaa runsaasti tammen taimia mutta pyökkimetsässä taimet eivät pääse kasvamaan. Tieteen, yliopistojen metsässä kasvakoon tam-mipuita — ei pyökkejä!» sanoi tieteen tilaisuuden toinen alustaja, prof. Heikki Waris. Tämä kaikki on kysymystä tutkimuksen, tutkijoiden määrästä.

Oli sentään esillä myös kysymys tutkimuksen suunnasta, voidaan minulle huomauttaa. Käytiin väittelyä siitä, onko kehitettävä enemmän »tavoitetutkimusta» kuin »perustutkimusta». Mutta siinäkin oli kysymys yhdestä ja samasta tutkimuksesta, jota voidaan kohdistaa joko yleisempiin perusongelmiin tai ongelmiin, joiden ratkaisu välittömästi palvelee talous- ja yhteiskuntaelämää.

Missä sitten kohdataan kysymys tieteen suunnasta?

Ihmisessä tieteen tekijänä. Tieteen ulkonainen välineistö on nykyään niin mahtava ja muhkea, että se häikäisee näkyvistä ne »inhimilliset tekijät», joihin tieteellinen työ syvimmältään pohjautuu. Nykyinen tiede on lumoutunut tekniseen välineistöön, jonka muodostavat toisaalta tiedon hankkimisen suurenmoiset välineet, instrumentit, toisaalta tietojen käsittelyn yhtä suurenmoiset välineet, loogis-matemaattiset menetelmät ja niitä käyttävät koneet. Mutta silloinkin, kun käytetään havainnon apuna hienoimpia teknisiä instrumentteja ja ajattelun apuna kehittyneimpiä formaalisia menetelmiä, pohjautuu tieteellinen toiminta eräisiin »inhimillisiin tekijöihin», joita voidaan luonnehtia sanoilla »aistimus», »havainto», »käsitteenmuodostus», »oivallus», lisäksiin-pä vielä »tutkijan eettinen asenne». Mahdollisesti tri Anto Leikola tarkoitti tätä sanoessaan puheenvuoronsa lopuksi: »tutkimuksen syvimmat tekijät ovat sittenkin viime kädessä juuri inhimillisiä ja sanoisinko eettisiä tekijöitä.»

Olemmeko vieläkin kohdanneet mitään kysymystä tieteen suunnasta? Eikö ole »itsestään selvää», että tieteen tekeminen pohjautuu sellaisiin inhimillisiin tekijöihin? Ainakin nykyinen tiede ottaa ne yleensä itsestään selvänä. Mutta juuri tässä voidaan nähdä kysymys, kokonainen kysymysrykelmä. Onko liian paljon otettu itsestään selvänä? Onko riittävästi tutkittu nykyisen tieteen inhimillistä perustaa? Onko käyttökelpoisia »inhimillisiä tekijöitä», jotka on jätetty käyttämättä? Voidaanko nyt käytössä olevia edelleen kehittää?

Ainoastaan uskossa luja dogmaatikko voi pitää näitä kysymyksiä mielettöminä. Jos ne eivät ole mieltä vailla, miksi niitä väistetään? Tietysti ne voidaan nostaa filosofiaan; mutta filosofeja on viime aikoina kiinnostanut miltei yksinomaan tieteitten formalisoiminen. Luulen että herätyksen täytyy tulla itse tieteen piiristä. Tieteellisen tiedon mielettömyyksiin asti etenevä kasautuminen maailmassa tulee ennen pitkää herättämään kysymyksen, onko tieteen nykyinen suunta ainoa mahdollinen. Tiedän, ettei tämä kysymys ole vielä yleisesti herännyt; ja saamme odottaa jonkin aikaa neuvottelupäiviä, joissa tieteellisen tutkimuksen suunta ja inhimilliset perustat asetetaan kysymyksenalaisiksi.

KULUTUS

IHMISTÄ VAI TUOTANTOA VARTEN?

Kansalainen on kohonnut yhteiskunnallisen toiminnan ylimmäksi kriteeriksi, toteaa Pekka Kuusi. Tästä seuraa, että kaikkea yhteiskunnan toimintaa yhdistävänä tavoitteena tulee olla *kaikkien kansalaisten yhteinen paras*.

Ajatus tuntuu itsestään selvältä. Sitä voisi ehkä pitää demokratian uskontunnustuksen keskeisenä lauseena. Käytännössä sen seuraaminen on kuitenkin osoittautunut ylivoimaisen vaikeaksi. Miksi? Siitäkö syystä, ettei taloudellinen demokratia ole vielä päässyt toteutumaan? Tuskin. Olettaisın syyn olevan siinä, että väitteellä ei ole yhteiskuntamuodossamme mielekästä sisältöä.

Jo yksilön kohdalla on hänen parhaansa määrittely monimutkainen kysymys. Määritteleekö sen uskonto, arvofilosofia, yhteiskunnan päätöksentekokoneisto vaiko yksilö itse? Vapautta ja henkilökohtaista vastuuta arvostavassa yhteiskunnassamme voidaan tuskin päätyä muuhun tulokseen kuin yksilön *omaan* arvoratkaisuun. Ihmisluonnon monitahoisuudesta seuraa, että nämä ratkaisut ovat erittäin kirjavia. Näin muotoutuvien tavoitteiden yhteenlaskemisen täytyy tuottaa ylivoimaisia vaikeuksia. En voi tulla muuhun kuin siihen toteamukseen, että yhteenlaskutehtävä on mahdoton ja että kaikki yleistävät ratkaisukaavat tekevät väkivaltaa ihmisen perusolemukselle. Moniulotteista todellisuutta ei voida pakottaa yhteen ulottuvuuteen. Yksi mitta ei riitä, vaikka käytettäisiin niinkin raskasta mittaa kuin raha.

Pekka Kuusen mukaan yhteiskuntapolitiikkamme perimmäinen tavoite — yhteinen paras — ei voi olla muu kuin jatkuva *taloudellinen kasvu* — *rahalla mitattuna*; muuta keinoa kansantaloustieteemme ei toistaiseksi tunne. Ajatus ei ole Kuusen, vaikka hän on sen selkeästi ilmaissut ja pyrkinyt vielä sitä todistamaankin. Samaa mieltä lienevät useimmat yhteiskuntatieteittemme viisaat, jotka eroavat Kuusesta vain sikäli, etteivät katso itsestään selvän väitteen kaipaavan edes perusteluja. Väite perustunee suunnilleen seuraavanlaiseen ajatuksenkulkuun:

— Yhteiskunnan tavoitteena on ihmisen tarpeiden tyydyttäminen. Tämä toteutuu taloudellisen toiminnan puitteissa. Taloudellisen toiminnan osa-alueet muodostavat yhdessä kansantalouden kokonaisuus-

den, joka pyrkii koko kansan yhteenlaskettujen tarpeiden tyydyttämiseen.

— Yksilö osallistuu taloudelliseen toimintaan työntekijänä ja tuotantopääoman omistajana. Työn ja tuotantopääoman käytön tuloksena syntyy tuotantoa eli hyödykkeitä, joita kulutetaan tarpeiden tyydyttämiseksi.

— Korvaukseksi tuotantopanoksestaan yksilö saa oikeuden kulutukseen. Korvaus suoritetaan hyödykkeisiin kohdistuvana ostovoimana, rahana. Korvauksen suuruus määräytyy sen perusteella, millaiseksi tuotantopanoksen suhteellinen merkitys muodostuu.

— Koska tarpeet ovat rajattomia ja tuotanto rajallista, on kulutuksen lähtökohtana niukkuus. Niukkuus johtaa yksilön valintatilanteeseen, jossa eri hyödykkeet erilaisten tarpeiden tyydyttäjinä kilpailevat keskenään. Valinta tapahtuu eri tarpeiden suhteellisen ostovoiman perusteella. Ostovoiman puolestaan määräävät hyödykkeen hinta ja tarpeen tärkeys muihin tarpeisiin verrattuna.

— Kuhunkin hyödykkeeseen kohdistuvan ostovoiman yhteismäärä muodostaa hyödykkeen kysynnän. Kysyntä vastaa tarjontaa, joka tarkoittaa hyödykkeen kulutettavissa olevaa yhteismäärää, sen tuotantoa. Tarjonnan ja kysynnän perusteella määräytyy hyödykkeen hinta, jonka tehtävänä on sopeuttaa kysyntä ja tarjonta tasapainoon.

— Koska tällaisen tasapainon voidaan olettaa vallitsevan pitkällä tähtäimellä, on mahdollista katsoa, että kokonaistuotanto palvelee kokonaiskulutusta ja että tuotannon kasvu lisää oikeassa suhteessa yksilöiden mahdollisuuksia tarpeittensa tyydyttämiseen.

Vaikka tämä ajatuskaava perustuu vahvasti yksinkertaistettuun malliin — se olettaa suljettua, tasapainoista talousjärjestelmää — riittänee se tässä tarkastelun perustaksi.

Jos vastoin Pekka Kuusen kantaa väitetään, *etteivät yksilön hyvä ja kansantulon korkeus välttämättä ole riippuvuussuhteessa toisistaan*, täytyy esitetystä ajatuskaavassa olla aukkoja, ehkä suoranaisia virheellisyyskiä.

Tässä yhteydessä kohdistuu huomio lähinnä seuraaviin kahteen kysymykseen:

— Missä määrin valintatilanne vastaa todellisuutta?

— Onko nykyisten tuotantomahdollisuuksien puitteissa mahdollista osittain siirtyä niukkuudesta tarpeenmukaiseen kulutukseen?

Valinta edellyttää tarpeiden rinnakkaisuutta, vertailun mahdollisuutta. Sen tulee perustua tasapainoisiin hintoihin ja rationaaliseen kulutukseen. Todellinen kulutustilanne ei läheskään aina täytä näitä vaatimuksia. Suurella osalla väestöä on niin vähän ostovoimaa, että jokapäiväiset välttämättömyyshyödykkeet eivät siedä rinnallaan mitään vaihtoehtoja. Nälän ja kylmän torjunta ovat tarpeina ylivoimaisia. Pitemmälle kuin elettyään olevaan päivään kohdistuvat tarpeet, sellaiset kuten terveyden turvaaminen ja varustautuminen sairauden varalta, lasten kouluttaminen, paremman asunnon hankkiminen, puhumattaakaan kulttuuritarpeista, jäävät auttamattomasti valintavaihtoehtojen ulkopuolelle.

Sama on tilanne usein silloinkin, kun valintaan riittäisi taloudellisia edellytyksiä. Vain suhteellisen harvat yksilöt kykenevät suorittamaan rationaalisia vertailuja päivänkohtaisten ja tulevaisuuteen suuntautuvien tarpeiden välillä. Erityisesti tämä pitää paikkansa nuorten kohdalla, kun valmistautuminen tulevaisuuteen vaatii pidättäytymistä juuri sellaisesta kulutuksesta, jota ryhmänormit pitävät ensiarvoisena. Tähän vaikuttaa myös se, että useimmiten yksilöiden tärkeät kulutustarpeet ja kulutusmahdollisuus ajoittuvat eri tavoin eri ikäkausiiin. Tulosten maksimitaso sattuu ilmeisesti useimmiten keski-ikään tai sen myö-

hemmälle puolelle; sellaiset tärkeät tarpeet kuten ammattitaidon hankkiminen ja oman talouden perustaminen taas sitä varhaisemmalle ajalle. Myös tämä estää yksilön parhaan toteutumista käytettävissä olevan kokonaiskulutuksen puitteissa.

Valintamahdollisuuksien puutteellisuus ei tietenkään saa johtaa koko valintaoikeuden kieltämiseen ja sen arvon väheksymiseen. Vapaus ja valintaoikeus kuuluvat erottamattomasti yhteen; niiden vaihtoehtona on totalitaarisesti hallittu yhteiskunta. Mutta vapaus ei ole absoluuttinen vaan suhteellinen. Sama pätee valintaoikeuteen, jota voidaan sekä lisätä että vähentää loukkaamatta vallitsevien käsitysten mukaisia yksilön perusoikeuksia. Sosiaalipoliittiset tulonsiirrot, joilla vähennetään parhaassa asemassa olevien ryhmien ostokykyä heikommassa asemassa olevien, ensi sijassa tuotantopanokseltaan passiivisten ryhmien kuten vanhusten, lasten ja vajaatyökykyisten hyväksi, vastaavat vallitsevia oikeuskäsityksiä. Pyrkimyksenä on turvata jokaiselle yksilölle oikeus peruskulutuksen vaatiman ostovoiman käyttöön.

Tulonsiirroilla pyritään elvyttämään valintamahdollisuuksia. Siten ei kuitenkaan voida täysin turvata jokaisen yksilön kulutuskkyä edes sellaisten hyödykkeiden osalta, joita on pidettävä sekä yksilön että yhteisön kannalta ensiarvoisen tärkeinä. Tällöin tulee esille kysymys, voidaanko siirtyä *niukkuudesta tarpeenmukaiseen kulutukseen*.

Ajatus ei suinkaan ole uusi, vaan on erällä aloilla päässyt yksimieliseen toteutukseen saakka. Varhaisin esimerkki tällaisesta kulutuksesta on ilmeisesti peruskoulun opetuksen nauttiminen. Useissa länsimaissa samaa periaatetta sovelletaan jo koko opetuslaitokseen korkeakouluja myöten. Opiskelumahdollisuudet eivät enää riipu yksilön varallisuudesta tai lainansaannista vaan yksinomaan lahjakkuudesta ja opiskelunhalusta. Kustannuksista vastaa kokonaan yhteiskunta. Vastaava periaate lienee jo meilläkin hyväksytty sairaanhoidon kohdalla, vaikka käytännössä tilanne on edelleen toinen. Myönnetään, että jokaisella tulee maksukyvyistä riippumatta olla oikeus saada sairauden sattuessa tarvitsemaansa hoitoa. Tulevaisuuden suunnitelmat tähtäävät tämän periaatteen käytännölliseen toteutukseen.

Se kulutuksen alue, johon jokaisella yksilöllä tulisi yleisesti hyväksytyn ajattelutavan mukaan olla vapaa pääsy varallisuudesta ja tuloista riippumatta, on ilmeisesti yhä laajenemassa. Pääosan siitä muodostaa erilaiset palvelukset. Edellä mainittujen opetus- sekä sairaan- ja terveydenhoitopalvelusten lisäksi siihen kuuluvat monenlaiset kulttuuri- palvelukset, joita tarjoavat kansalaisopistot, kirjastot, teatterit ja julkisin varoin ylläpidetyt musiikki-instituutiot. Kiistämättömäksi katsotaan nykyisin sellaisten erityisryhmien kuten vanhusten ja vammaisten oikeus tarvitsemiinsa huoltopalveluksiin. Pitkälle tunnustettuna voidaan myös pitää jokaisen yksilön mutta erityisesti lasten, perheenäitien ja vanhusten oikeutta virkistys- ja lomaviettomahdollisuuksiin.

Se kulutusmuoto, johon oikeus tällä hetkellä lienee pahimmin kiistanalainen, on *asuminen*. Yleisesti myönnetään, että kunnollinen asunto kuuluu elämän välttämättömyyksiin ja että asumistason mataluus aiheuttaa vaikeita kielteisiä heijastusilmiöitä koko yhteiskuntaan. Kuitenkin lähdetään siitä, että asuntopalvelusten tarjoaminen on vanhas- taan kuulunut yksityisen yritystoiminnan piiriin ja että kysymys on edelleen ratkaistavissa parhaiten samalta pohjalta. Tämä merkitsee niukkuuden pitämistä asumismarkkinoiden perustana.

Jos suoritettaisiin mielipidetutkimus siitä, olisiko asumisessa siirryt- tävä niukkuudesta tarpeenmukaiseen kulutukseen, muodostuisi tulos ilmeisesti seuraavanlaiseksi:

Useimmat vastaajat pitäisivät tarpeen mukaisen kulutuksen periaa- tetta tässä ehdottomasti oikeana. Mutta erittäin harvat katsoisivat sen

käytännössä mahdolliseksi. Perustelu: Yhteiskunnalla ei ole siihen varaa.

Samanlaisella yhteiskunnalla on varaa rakentaa yhä uusia mahtavia liikepalatseja, käyttää suunnattomia summia mainontaan, ostaa ulkomailta satatuhatta uutta autoa vuodessa, luoda ylen kallis televisiojärjestelmä muutamassa vuodessa, rakentaa uusia valtavia tupakka- ja makeistehtaita ja kaiken lisäksi pitää kymmeniä tuhansia, suureksi osaksi ammattitaitoisia rakentajia ja muita työntekijöitä ilman työtä. *Mutta yhteiskunnalla ei muka ole varaa ottaa tavoitteekseen tarpeen mukaista asumista.*

Meidän yhteiskunnallisessa ajattelussamme täytyy olla jotakin absurdia. Me emme tiedä mitä tahdomme. Uskomme mieluummin järjettömyyteen kuin järkeen. Mainonnan poppakonsteilla haluamme lisätä kulutusta jotta tuotanto voisi kasvaa. Tuottaminen ja myyminen on meille tärkeitä, ei ihminen ja hänen tarpeensa. Meitä huolestuttaa tehdas, joka ei kykene myymään niin paljon kuin tuottaa, mutta unohdamme suuret ihmisryhmät, joilta puuttuu mahdollisuus elämän välttämättömyksiin; joilla ei ole kunnon kattoa päänsä päällä.

Vaikka meidän pitäisi puhua kansantalouden sosiaalipoliittisista rajoista, me puhumme sosiaalipoliittikan kansantaloudellisista rajoista. Tämän nurinkurisen rajankäynnin periaatteeksi on yleisesti hyväksytty ajatus, että sosiaalipoliittikka ei saa vaikuttaa vähentävästi kansantulon kasvuun. Kuitenkin sosiaalipoliittikan tehtävänä on tai tulisi olla koko väestön ensiarvoisen kulutuksen turvaaminen. (Ymmärrän sosiaalipoliittikan käsitteen tässä niin laajasti, että se sisältää myös perustavanlaatuiset viihtyvyys- ja kulttuuritarpeet.)

Me emme voi vapautta loukkaamatta lähteä siitä, että yhteiskunnan päätöksentekokoneisto asettaa kaikki eri kulutustarpeet keskinäiseen arvojärjestykseen ja tyydyttää niitä sen mukaan. Mutta voidaan varmasti sopia eräistä perusvälttämättömyyksistä, jotka yhteiskunnan on jokaiselle kansalaiselle turvattava. Näitä ovat juuri sairaan- ja terveydenhoito, opetus ja asuminen; ehkäpä pääsemme vieläkin pitemmälle yksimielisyyteen.

Näiden hyödykkeiden saattaminen jokaisen ulottuville on myös meidän yhteiskunnassamme mahdollista. Mutta se vaatii ostokyvyn siirtoja siten, että hyödykkeet jaetaan voimakkaasti alennettuun hintaan, osittain ehkä ilmaiseksi. Antavana puolena on luonnollisesti kaikki muu kulutus, käytännössä ensisijaisesti ne tulonsaajaryhmät, joilla kulutuksen valintamahdollisuudet ovat suurimmat.

Jos yhteiskuntapoliittikka ottaisi tärkeimmäksi tehtäväkseen kansantulon numeerisesta lasketun lisäämisen sijasta niukkuuden poistamisen peruskulutushyödykkeiden kohdalla, saattaisi tästä ehkä olla seurauksena kansantulon pieneneminen. En kuitenkaan saata käsittää, mitä vahinkoa silloin tosiasiaassa tapahtuisi kansantalouden varsinaisen päämäärän, väestön tarpeiden tyydytyksen kannalta. Sitä paitsi voidaan hyvällä syyllä epäillä, tulisiko näin tapahtumaan. *Toissijaisen kulutuksen ja tuotannon vähentymistä vastaisi ehkä yhtä suuri tai ehkä suurempi lisäys ensisijaiseen kulutukseen kohdistuvassa tuotannossa.*

USA:n esimerkki osoittaa, ettei suuri kansantulo tee maasta hyvinvointivaltiota. Päin vastoin tällaiseen tilanteeseen saattaa liittyä silmiinpistävän paljon pahoinvointia, yhteiskunnallisia ristiriitoja ja yksilön turvattomuutta. Hyvinvointivaltion käsite onkin ilmeisesti määriteltävä kokonaan toiselta pohjalta. Ehkä on lähdettävä siitä, että pyritään sopimaan inhimillisistä perustarpeista ja poistamaan niukkuus niiden tyydyttämisestä. Teknilliset mahdollisuudet tähän ovat ilmeisesti jo olemassa.

Matti Kukkaroinen

KULUTTAVAA HYVINVOINTIA

1. Revisionismista hyvinvointivaltioon

Elämme, ainakin tässä maailman skandinaavisessa kolkassa, aikakautta, jonka ihanteena, jopa jossain mielessä toteutuneena ihanteena on lause: *kansa on aina oikeassa*. Tämä on sekularisoitunut muunnos varhaisemmasta uskomuksesta, jonka mukaan Jumala on aina oikeassa. Jumala on nähtävästi sittemmin siirtynyt eläkkeelle ja kansa on perinyt hänen valtansa: *vox populi, vox dei*, kansan ääni, Jumalan ääni, sanottaisiin, mikäli kansa vielä osaisi niin epädemokraattista kieltä kuin latinaa. Nykyaika on unohtanut latinan, ja runouskin on muuttunut suorasanaiseksi ja vapaamittaiseksi, hyljännyt loppusoinnut. Mikäli kansan mieltymys sekä loppusointuun että latinaan syttyisi jälleen, se saattaisi tyrmistykseen havaita, että ainakin mitä ylläolevan latinalaisen lauseen musiikillisiin arvoihin tulee, se olisi parasta muotoilla vaikkapa seuraavasti: *vox populi, vox diaboli*, mikä diabolus on tietenkin kaikille tuttu sarvipää Saatana, Jumalan antiteesi. Tällaisesta runosuonen pulpahduksesta meidän aikamme ei osaa antaa muunlaista arvostusta

kuin »herrojen metkuja!» — Seuraavassa tarkastelemme, onko tuo arvostus oikea vai väärä. Mutta sitä ennen rajoitamme tutkimuksemme aluetta täsmentämällä käsitettä »kansaa».

Väite, että kansa on aina oikeassa, syntyi aikanaan antiteesiksi väitteelle, että kuningas on aina oikeassa. »Tosiasiat» näyttivät vähitellen osoittavan yhä selvemmin, että kuningas (joka oli silloinen Jumalan sijainen) olikin surkeasti väärässä: *siis* (!) kansan täytyi olla oikeassa. Tämä »siis» on demokraattisen logiikan kulmakiviä.

Mutta pian »kansaa» oli osoittautuva hiukan hataraksi käsitteeksi: yksi osa kansaa väitti olevansa enemmän oikeassa kuin muut ja vaati saada edustaa koko kansaa. Nuo muut, tai osa heistä, nostivat äläkän: kansaa oli vedetty nenästä. Jos kuuntelemme kumpaakin osapuolta yhtäaikaaisesti, muodostuu yleisestä melusta ajatus: kansa on vetänyt kansaa nenästä! Kansa on siis kuin koira joka puree omaa häntäänsä. Mutta silti kansa on yhä oikeassa; kiista on vain siitä, kenelle kuuluu oikeus edustaa kansaa. Mutta eivätkö osapuolet voisi sopia, tehdä kompromissia: molemmat osapuolet edustaisivat kansaa? Ilmeisesti se ei kuitenkaan ole mahdollista, sillä toisen leipä näyttää olevan toisen nälkä. Tärkeämpiä kuin mahdolliset ihmisoikeudet, kuten äänioikeus, ovat toimeentulon ehdot. Ja tälle uudelle yhteiskunnalle, kutsuttakoon sitä kapitalistiseksi tai porvarilliseksi, on lajityypillistä, että sen työväestöltä joko puuttuu työ tai sitten työstä ei makseta niin paljon palkkaa että sillä eläisi: näinollen koko työtätekevän väestönosan toimeentulo on epävarma ja kapitalismin logiikan armoilla. Tässä on kapitalismin väärä ryys.

Työväestön puhemiehet, kuten Marx, luonnehtivat kapitalismin systeemiksi, jossa rahamiehet ovat aina oikeassa. Marx haluaa kiistää rahaylimystön kelvollisuuden edustaa kansaa ja asettaa sen antiteesiksi oman populistisen väitteensä: *työkansa* on aina oikeassa. Yhteiskunta jakaantuu kahtia sen mukaan, kenellä on kourissaan känsät, kenellä ei. Työkansalle on ominaista sen toimeentulon turvattomuus. Tässä on Marxin mukaan kysymys olotilasta, joka ei korjaannu muuten kuin teollisuustyöväestön vallankumouksen kautta. Marxin vetoamus ei ole kaikunut kuuroille korville, päinvastoin, kapina on levinnyt yli odotusten: työkansa on kapinoinut myöskin sitä Marxin filosofista testamenttia vastaan, jonka mukaan vain teollisuustyöväestön piti kapinoida, sekä uhmannut muinaista latinalaista viisautta *ex oriente lux*; sensijaan että vallankumous olisi toteutunut Euroopan sydämessä, se on levinnyt yhä kauemmaksi itään, yhä kaukaisempi itä on saanut vallankumouksellisen valonsa lännestä, Marxilta. Hiukan kärjistäen näyttäisi voitavan sanoa: marxilainen vallankumous voi onnistua missä tahansa muualla mutta ei lännen teollisuusmaissa (itäblokin äskeiset vallankumoukset tapahtuivat venäläisten aseiden turvin). Lännen kapitalistista yhteiskuntaa luonnehtii tänään suorastaan anti-vallankumous, sen työväestön valtaosa on kerta kaikkiaan sanoutunut irti marxilaisesta päätöksestä ja tehnyt kapitalististen herrojensa kanssa parlamentarismien hengen mukaisen kompromissin. Vallankumouksen tilalle se on asettanut tunnuslauseen: haastae asiat paranoot! Tämä kompromissi nostattaa ortodoksisten marxistien niskakarvat pystyyn — »kirottua revisionismia!». Yhdysvaltoihin nähden tämä syyte revisionismista ei päde, koska Amerikkaan marxismi ei koskaan ole päässyt edes juurtumaan. Mutta länsieurooppalaiseen työväenliikkeeseen tuo syytös kylläkin pätee — Marxilla on ollut suuri vaikutus Euroopan työväenliikkeen syntyyn, mutta sen myöhemmät vaiheet osoittavat sen sosiaalidemokraattisen haaran loittonevan kumouksellisuudesta, vallankumouksen soihdun vaeltaessa itäänpäin.

Kommunistit leimaavat sosialidemokratian Marxin ja koko työväen-
aatteen kavaltamiseksi. Mutta vaikka tämä syyte I maailmansodan
vaiheilla herättikin näissä revisionisteissa melkoisia synnintuntoja, aivan
sanattomina ei heidän silti tarvinnut tuota parjausta kuunnella. Väitän,
että Marxin vallankumouksellinen paatos ammentaa suurimman voi-
mansa ajatuksesta, että kapitalismin työläinen *pysyy* nälkäisenä ja tur-
vattomana. Mutta jo Marxin eläessä näkyi selviä merkkejä siitä, että
työväestön elintaso oli jatkuvassa nousussa, ja myös itse työ oli pääse-
mässä häpeästä kunniaan, työläinenkin alettiin tunnustaa ihmiseksi.
Sosiaalidemokraattien johtomiehiä pääsi hallitukseen, ammattiyhdistys-
liike sai tunnustetun paikan porvarillisessa yhteiskunnassa. Marxismin
vallankumouksellisella siivellä oli kyllä sanat valmiina: sosialidemokraatit
myyvät sielunsa rahasta ja asemasta, antavat hetkellisten etujen sokaista
itsensä. Mutta tällöin syytetyt voivat perustellusti kysyä: kuinka niin
»hetkellisten»? Onhan teollisuusmaiden työväestön elintason nousu
selvästikin luonteeltaan kroonista. Tämä väite ei ehkä tuntunut erikoi-
sen vakuuttavalta vielä 1920-luvulla, ja 30-luku varmaankin antoi ultra-
marxisteille uutta uskoa kapitalismin pikaiseen luhistumiseen, mutta
senjälkeisten vuosikymmenien kokemukset antavat vuorostaan aihetta
uskoa, että Marxin kurjistumisteoria ei kelpaa luonnehtimaan kypsää
kapitalismia. 1930-luvulla kapitalismia tosin kohtasi, varsinkin Ameri-
kassa, myrkyttävien aineiden ainutlaatuinen lamakausi, mutta tämä lama-
kausi synnytti uuden yhteiskunnallisen ajattelun, josta *New Deal* on
vasta alkusoittoa: lamakausi tajutaan kapitalismille kohtalokkaaksi —
ja tarpeettomaksi. Hinta, mikä kapitalismin pelastamisesta on makset-
tava, vaikutti naurettavan pieneltä: oli ylläpidettävä täystyöllisyyttä ja
korkeaa tehokasta kokonaiskysyntää; mikäli tai milloin nähti epätoden-
näköiseltä, että yksityissektori omin avuin pystyisi tähän, valtiontalou-
den piti astua avuksi; sen piti puuttua talouselämän kulkuun budjetti- ja
rahopolitiikan yhdistetyin voimin. Mikäli työttömyys oli uhkaamassa,
budjettialijäämällä saatiin aikaan haluttu kokonaiskysynnän lisäys. Raha-
politiikan keinoin piti yrittää hillitä täystyöllisyyspolitiikan mahdoli-
sesti aiheuttamia inflatorisia vaikutuksia. Mikä on tämän patenttilääk-
keen perimmäinen hinta? Ensinäkemältä tuntuu siltä kuin tarvitsisi
vain luopua muutamista kansantalousmiesten ammatillisista ennakko-
luuloista, jotka liittyvät budjetin tasapainon ja vakaan rahan välttä-
mättömyyteen. Keynes, englantilaisen taloustieteen vahva mies, tekee
todellisen suurtyön murtaakseen nämä ennakkoluulot ja tehdäkseen
Täystyöllisyydestä pyhimyksen.

Mutta eräs varhaisemman taloudellisen ajattelun pelkoja oli ollut,
että täystyöllisyyden takaaminen poistaisi ammattiyhdistyksiltä niiden
viimeisetkin estot, joten inflaatiota ei pystyisi pysäyttämään mikään.
Jatkuva inflaatio taas aiheuttaa spekuloimisen tuolla samaisella inflaa-
tiolla, mikä kiihdyttää inflaatiota yhä voimakkaammaksi. Ja sitä ei
Keyneskään varmaankaan olisi halunnut kiistää, etteikö jatkuva lauk-
kaava inflaatio pysty kaatamaan kapitalismia. Mutta tarjotessaan kapi-
talismille tuota ylläkuvattua kuuria hän varmaankin halusi antaa
marxilaiselle ajatussuunnalle kunnon vastuksen ja uutta pohdittavaa.
On huomattava, että Keynes itse ei edustanut (sosialidemokraattista,
siis revisionistista) työväenliikettä, vaan lähinnä kapitalisteja. Hän
ikäänkuin sanoi yrittäjistölle: »älkää pitäkö kaikkia valtiovalan toi-
menpiteitä hiipivän kommunismin pirunkonsteina, jos mielitte kapita-
lisminne pelastaa.» Mutta hän tiesi myös, että länsimainen työväestö
ei enää ollut vallankumouksellista, ei edes fraaseissaan. Näinollen,
jos täystyöllisyyden takaaminen johdattaisi estoista vapautuneet am-
mattijärjestöt aggressiivisiin palkkavaatimuksiin, niin aikanaan syntyi-
si uusia estoja rajoittamaan tätä aggressiivisuutta. Millä siis saada am-

mattijärjestöihin järkeä ja kohtuudentajua? Tähän on heti sanottava, että kapitalistit eivät edusta absoluuttista järkeä, parlamentarismi ei rakennu ajatukselle, että kapitalistit ovat pyhimyksiä. Niinpä pieni sievä tulonsiirto-operaatio työväestön hyväksi ei liene niin järin vaarallinen yhteiskuntajärjestykselle vaan päinvastoin, se panee rahan niiden käteen, jotka sen myös välittömästi kuluttavat eivätkä säästä; ja lisääntynyt kulutus kiihottaa kapitalistit lisäinvestointeihin ja karkoittaa näin alityöllisyyden peikon. Tähän tulonsiirtoon alistuminen ei kapitalisteillekaan välttämättä ole pelkkää vastahakoista kumartamista työläisten ylivoiman edessä, vaan yhtä hyvin myös merkki kasvaneesta yhteiskansallisesta solidaarisuudesta parempiosaisten taholla. Tulonsiirto tekee mahdolliseksi työväestön elintason nopean kohoamisen ja tämä taas edesauttaa koko talouselämän nopeaa kasvua.

Lyhyesti sanoen: sekä työnantajien että työntekijöiden oli hengesään ja myös käytännössä myönnettävä, että sama kansallisuus merkitsee samassa veneessä olemista, ympärillä kuohuva meri. Tästä oivalluksesta rakentuu vähitellen yhteiskunnallinen kompromissi, jolle sopii nimeksi *hyvinvointivaltio*. Hyvinvointi-ideologia, ainakin alkuvaiheissaan, merkitsi nationalismin renessanssia, joskaan ei aivan sen höyrypääsintä lajia. Nationalismi ei tällöin herännyt kuolleista vaan muutti vain olomuotoaan: se alkoi vetäytyä imperialismista ja kolonialismista takaisin alkuperäiseen kotimaahansa. Leninismin kulmakiiviin kuuluu väite: kapitalismi on yhä vielä pystyssä vain sen ansiosta, että se on siirtomaissa löytänyt uusia riiston ja markkinoinnin mahdollisuuksia. Tähän näkemykseen nojaten Leninin opetuslapset yrittävät anti-kolonialistisen politiikkansa avulla kaataa kapitalismin. Osana tätä politiikkaa he ovat jopa suosineet niinkin epämarxilaista aatetta kuin vanhan hyvänajan nationalismin nostattamista esiin näissä siirtomaissa. Mutta leninistit lypsävät tässä kuollutta lehmää. Lännen kapitalistimaat eivät enää ehdottomasti tarvitse siirtomaita pysyäkseen pystyssä, keynesiläisyys ja hyvinvointiajattelu ovat avanneet uuden tien kapitalismin pelastamiseksi. Huomattakoon, että kirkkain esimerkki hyvinvointivalttiosta ei ole Englanti vaan Ruotsi, joka jo kauan sitten on parantunut imperialistisista haihatteluista.

2. Hyvinvointivaltio

Hyvinvointivaltio sen varsinaisessa skandinaavisessa merkityksessä edellyttää siis, että kansalaiset tunnustavat *yhteisen edun* voimakkaamaksi mahdollisia luokka- tai muita ryhmäristiriitoja. Tämä on hyvin epämarxilainen ajatus, luokkataistelunhan piti olla koko historian punaisena lankana, ja sen oli päivä päivältä määrä käydä katkerammaksi. Mutta nyt tuo luokkavihan irvistys uhkaakin muuttua hyvinvointikansalaisten keskeisen solidaarisuuden sävyttämäksi kokonaaman hymyksi. On selvästi mahdollista, että tuo hymy pystyy hillitsemään inflaation ja ylläpitämään täystyöllisyyden. Eikä se pysähdy noin kylmiin käsitteisiin. Kun riittävä kansalaisten keskeinen solidaarisuus on olemassa, avautuvat uudet näköalat: voidaan toteuttaa laaja ja kauaskantoinen *sosiaalipolitiikka*, jonka tarkoituksena on tehdä jokseenkin jokaisen kansalaisen elämä siedettäväksi, turvalliseksi ja viihtyisäksi — sikäli kuin valtiovallan toimin tällaisia asioita voidaan edesauttaa. Tämä sosiaalipolitiikka kaikkine humanismeineen muuttuu yhteiskunnallisen ajattelun pääaskareeksi, valtiovallan olemassaolon retoorisimmaksi moraaliseksi perusteluksi. Täystyöllisyys muuttuu nyt minimivaatimukseksi ja sosiaalipolitiikan sivutuotteeksi. On selvää, että kun näin pitkälle on päästy, kansalaisten hyvinvointi kasvaa silmissä.

Tällaisen valtion kansalaisten hyvinvointi muuttuu vuorostaan sosialistisen (proletaarisen vallankumouksen läpikäyneen) valtion *unelmaksi* ja tavoitteeksi; se mikä revisionistista tietä syntyneessä kapitalistivaltiossa on yhteiskunnallista todellisuutta, on marxilaishenkisessä sosialistivaltiossa vasta unelmaa. Ja nämä uudentyypiset revisionistit voisivat nyt vuorostaan maksella revisionististen isiensä kalavelkoja kommunisteille vaikkapa seuraavin sanoin: »Te kommunistit ivasitte isiämme heidän uskoessaan kapitalismin menestyvän ja muuttuvan vähemmän brutaaliksi aikaa myöten, mutta itse nyt kuitenkin haaveillette meidänlaisestamme elintasosta! Jos edes haaveilisitte jostain todistetusti korkeammasta hyveestä kuin me, mutta näytätte haaveilevan juuri siitä, mitä meillä jo on! Jos taas katsomme taaksepäin 1930-luvun lamakauteen, jolloin me olimme moraalisesti aallonpohjassa, niin miksi ette kaataneet meitä silloin? Siksikö, että Stalinin hirvittävät puhdistukset, likvidoinnit, veivät aikanne ja huomionne?» Tuntuu siis aivan siltä kuin marxistit olisivat pahan kerran alakynnessä ideologisen kiistan nykyvaiheessa. Mieluimmin kommunistit leimaisivat sosiaalipolitiikan SOS-politiikaksi, viimeiseksi hätähuudoksi kapitalistisen laivan vajotessa historian meren kommunistisiin syvyyksiin. Mutta kommunistien olisi todistettava tuo väitteensä.

Mainitsimme yllä valtiovallan harjoittaman sosiaalipolitiikan. Samaa hiileen puhalttaa, mutta psykologisesti ehkä vielä tehokkaammin, kunkin liike- tai teollisuuslaitoksen, firman, harjoittama *suhdetoiminta*. Se on tavallaan firman tasolla tapahtuvaa sosiaalipolitiikkaa. Suhdetoiminta on yritystä tehdä firma miellyttäväksi paikaksi sekä asiakkaille (ja suurelle yleisölle) että omalle henkilökunnalle, se on me-hengen kasvattamista firmasta käsin kaikkiin ilmansuuntiin. Tämä kaikki on marxilaisittain ajatellen skandaali: firma oli toki sydämetön verenimijä. Mutta niin muuttuu maailma, Eskoseni. Nyt firma on henkilökuntansa keinoemo, uusi koti ja rippi-isä, lähimmäisenrakkauden saari keskellä realiteettien valtamerta. Sen johtajien olisi oltava papiksi lukeneita insinöörejä, jotka ovat antautuneet liikealalle. Heillä on nyt »vastuu» henkilökuntansa (ja heidän perheittensä) toimeentulosta ja yleisestä hyvinvoinnista. Olen jo jonkin aikaa ollut sitä mieltä, että yleisesti välttämättömiksi katsotuista yhteiskunnallisista askareista firman vastuualueen ulkopuolelle kohta jäävät vain suvunjatkaminen ja maanpuolustus. Mutta yllätyksekseni huomaa, että viime aikoina firma on vedetty mukaan (rauhanaikaiseenkin) totaaliseen maanpuolustukseen. Nyt jään siis enää kauhulla odottelemaan, milloin hyvinvointi-ideologit julistavat, että suvunjatkaminen kuuluu firman vastuualueisiin.

Palatkaamme kysymykseen, ketä loppujen lopuksi on kiittäminen kapitalismin pelastamisesta 30-luvun lamakauden kynsistä. Ketkä ovat pysyvän keynesiläisen (anti-) vallankumouksen toimeenpanijoita? Ne jotka osaltaan lisäävät tehokasta kokonaiskysyntää. Tällaisia kapitalismin hyväntekijöitä ovat kaikki ne, jotka palaavat säästämisen laivealta tieltä tuhlaavaisuuden kaidalle polulle. Jos ennen säästäminen oli hyve, nyt se on suorastaan yhteiskunnan sabotoimista. Ihmiset näyttävät siis parhaat puolensa ahkerina kuluttajina. Kuluttajat pelastivat kapitalismin. Hyvinvointikapitalismi kuuluu siihen ideologiseen perheeseen, jonka kantaisänä on ajatus, että kansa on aina oikeassa. Nyt kansaa edustaa, ei kapitalisti eikä känsäkoura, vaan kuluttaja. Kuluttaja eli ostaja eli asiakas on nyt »aina oikeassa». Revisionismin tie on siis johtanut, ei kommunismiin vaan *konsumismiin* (consume = kuluttaa). Huomatkaamme, kuinka demokraattinen oikeastaan tuo konsumismi on hengeltään. Raha on sen kiivas jumala, mutta sen edessä kaikki ovat jossain mielessä samanarvoisia. Myyjä kumartaa rahaa, oli se kenen kädessä tahansa, ja hyvinvointivaltiossa olemme

jokseenkin kaikki vuorollamme ostajia. Koska myyjä ei milloinkaan saata olla ennalta varma, kuinka paljon rahaa meillä kullakin on ryy-syjemme poimuissa, hän varulta kumartaa meitä kaikkia samanarvoisina (tarkkaan ottaen tietenkin toiset ovat sentään hiukan tasa-arvoisempia kuin toiset!). Tuon kumarrus-rituaalin nimi on Asiakaspalvelu. Konsumistisessa hyvinvointiyhteiskunnassa olemme kerrassaan hukku-maisillamme tuon palvelun paljouteen. Rahan, jota vilautamme myy-jälle, ei edes tarvitse olla omaamme. Kunhan meillä vain on tuon ra-han senhetkinen käyttöoikeus niin jo myyjän otsa hipaisee lattiaa. On totta, että eri ihmisillä on eri suuret määrät rahaa käytettävissään, mutta konsumismi merkitsee juuri sitä, että yhteiskuntana emme ole jakaantuneet marxilaisittain kahtia (haves & have-nots), vaan olemme tulotasoitain porrastettavissa sieväksi pyramiidiksi tai joulukuuseksi. Jossain tapauksessa tuo kuusi on tyvestään tavallista leveämpi, joskus taas latvapuolen oksat ovat harvassa, mutta nämä ovat detaljeja. Kuusi on aina sentään kuusi »näin joulun alla»; koristeilla, noilla kulttuurin hedelmillä, voi peitellä sen aukkopaikat ja muut epämuodostumat. Vi-koja hyvinvointikapitalismissakin tietenkin on, mutta keynesiläis-revi-sionistinen hyvinvointivaltio pystyy kyllä torjumaan ideologiset syy-tökset kommunistivaltioden suunnalta. Kommunistinen kritiikki me-nettää tuntevan osan voimastaan, jos kapitalismi onnistuu pitämään joukkotyöttömyyden ja joukkokurjuuden loitolla. Vihjasin alussa, että haluan jättää toistaiseksi avoimeksi kysymyksen, onko asiakkaan ääni lähinnä Jumalan vaiko vanhan tutun Sarvipään ääni. Nyt alan tar-kastella tuota kysymystä.

3. Suhteellinen köyhyys

Klassillinen porvarillinen taloustiede, se sama joka ylisti säästäväi-syyttä hyveenä, puhui mieluiten tuotannosta eikä kulutuksesta. Viime vuosisadan lopulla alkoi kuitenkin kulutus (kysyntä) saada kasvavaa huomiota osakseen talusteoriassa paitsi Englannissa myös Itävallassa: syntyi rajahyötyoppi. Marxin talusteoria kasvoi esiin lähinnä klassil-lisesta Ricardosta. Marxin oppia eivät siis myöskään saastuta kulutus-teoriat. On mielenkiintoista nähdä, mitä myöhemmät marxistit sano-vat porvarillisen talousopin kulutusteorioista. Leninin ja Stalinin aate-toveri Nikolai Buharin edustaa varmaankin isäntiensä näkemystä väit-täessään v. 1926, että moderni porvarillinen talusteoria heijastaa koroil-laan elävän luokan näkemystä elämästä, tyhjäntoimittajia ovat, mutta kylläpä kulutukseen heiltä ajatusta riittää!

Nykypäivän hyvinvointiajattelun valossa tuo väite tuntuu kovin vanhanaikaiselta; kulutusajattelu on muka vain koroillaaneläjän henkis-tä hämähäkinseittiä! Tänä päivänä *kaikki* (hyvinvointiyhteiskun-nan kansalaiset) tuntevat olevansa kuluttajia, ja sitä paitsi kuluttajina »aina oikeassa». Ja tuo aina oikeassa oleva kuluttaja ei tänä päivänä to-siaan ole tyypillisesti mikään tyhjäntoimittaja, vaan palkallaan eläjä, siis *proletaari*, mikäli asia halutaan ilmaista marxilaisittain. Kenties voi väit-tää: jos venäläinen työläinen ei vielä uskalla nähdä itsessään kulutta-jaa vaan vasta tuottajan, tämä johtuu joko hänen tulojensa pienuudesta tai 5-vuotissuunnitelman vanhanaikaisesta tuotannollisesta päätöksestä. Nykyaika henkii kuitenkin jo kulutusta enemmän kuin tuotantoa.

Tietenkin jokainen kuluttaa suurin piirtein vain niissä puitteissa kuin hänen tulonsa (tai omaisuutensa, jos sen haluaa mainita) sallivat. Hän ei suuremmalti voi elää yli varojensa (vaikka saattaisi niin haluta), mutta ei juuri säästäkään paitsi pakon edessä kuten maksaessaan veroja. Mikäli yksilöiden verotus eli pakkosäästö ei ole aivan mielival-taista, hänen tulonsa ja kulutuksensa ovat systemaattisessa suhteessa

toisiinsa, vaikkakaan eivät ole määriltään aivan identtiset. Yhteiskunnassa on sekä köyhiä että rikkaita ja kaikkea siltä väliltä. Yhteiskunta muodostaa tulo- ja kulutustasopyramidin — ja näiden molempien pyramidien vastaavat kerrokset muodostuvat jokseenkin samoista ihmisistä. Puhe hyvinvointiyhteiskunnasta elintasopyramidina ei ole teoreetikon jaarittelua, se on kansalaisten yleinen käsitys omasta hyvinvointiyhteiskunnastaan. Näinollen teoreetikkokin voi myöntää, että kerranpa kansakin näyttää olevan oikeassa. Tyhmä maallikko saattaisi erehtyä luulemaan hyvinvointia olotilaksi, jossa asianomainen voi vihdoinkin lakata suunnittelemasta kulutuksensa (ja myös tulojensa) paisuttamista. Mutta hyvinvointi paljastuuakin sieluntilaksi, jossa elintason kohottaminen muuttuu kaikkea muuta hallitsevaksi pyrkimykseksi. Jokainen haluaa kiivetä yhteiskunnan elintasotikapuita ylöspäin edes yhden pykälän verran, ja taas yhden, ja taas... Eikä aina ole edes niin välttämätöntä, että elintasoni nousee entisestään, kunhan se nousee muutama muihin ihmisiin nähden. On kysymyksessä kilpajuoksu huipulle. Ihmisen yhteiskunnallinen asema ja hänen »ihmisarvonsa» mitataan nykyään tuloluokassa. Rahan saaminen edellyttää työntekoa, tai sitten muuten »onnistuneita kauppvoja». Mutta saatu raha tai asema, joka sen minulle suo, ei vielä lopullisesti mittaa ihmisarvoani, se on vasta toinen puoli mitalia.

Leveä rahan kuluttaminen vasta ratkaisee lopullisesti, kuinka korkealle yhteiskunnallisen tikapuun askelmalle saan itseni vedetyksi. Jos olen tässä loppukirissä onnistunut, saatan sen nähdä jo ihmisten naamasta, heidän kateellisista katseistaan. Tällainen kulutus saa nimekseen *näyttävä kulutus, conspicuous consumption*. Se on pohjimmiltaan pyrkimystä huipulle kulutuksen tietä pitkin. Näyttävä kuluttaja jos kukaan uskoo, että raha on kaikkivaltias Jumala. Tuota Jumalaa hän rakastaa yli kaiken eli haluaa yhä enemmän rahaa ostaakseen sillä yhä enemmän hyödykkeitä. Hänen tarpeensa, hänen puutteensa ovat rajattomat. Kaiken rikkauden keskellä hän on puutteen ympäröimä. Hänen köyhyytensä on sielullista laatua, köyhyys on tunnetta suhteessa muihin, ylempänä oleviin. Tätä seuraleikkiä ei harrasta vain rahaylmyystö vaan *koko* hyvinvointiyhteiskunta mahdolliset puliukot ja rikolliset, »huonot kansalaiset» poislukien. Keynesiläinen siemen on itänyt ja ylittänyt kaikki odotukset. Säästäjä ei ole muuttunut vain tuhlaajaksi, hän on muuttunut näyttäväksi tuhlaajaksi. Absoluuttinen köyhyys eli fysiologinen nälkä on muuttunut suhteelliseksi köyhyydeksi eli sielulliseksi näläksi, nälkä on universalisoitunut. Keynesin haamu voi siis tyydytyksellä panna merkille, että edellytykset tehokkaan kokonaiskysynnän kasvulle ovat olemassa ja siis kapitalismi on pelastettu. Mutta meillä, jotka elämme tässä pelastetussa kapitalismissa, on ajoittain kiusaus ymmärtää käsite »kuluttava hyvinvointi» varsin ironisesti: tuo hyvinvointi on sielullisesti kuluttavaa, se hipoo hulluutta!

Entä absoluuttinen köyhyys, vanhanaikainen nälkä, kyllä kai se on eliminoitu hyvinvointivaltiossa? Ei suinkaan. Sosiaalipoliitikot tekevät kylläkin sensuuntaisia lupauksia, mutta pyramidilla on aina pohjansa, ja jos sen pohjimmaiselle pohjalle, puliukoille, annettaisiin riittävä eläke ja ihmisarvo, tämä reformi sabotaisi vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä, jossa työ (tai työpalkka) mittaa ihmisen arvon. Puliukot ovat (palkka-) työn antiteesi, siksi heitä ei voi päästää »kunnan kansalaisen» kanssa samalle kunniakorokkeelle.

Entä yhteiskunnan kerma, tuo ylenpalttisuudessa porsastelevien joukko, kyllä kai se sentään ansaitsee tulla halveksituksi? Tämäkään asia ei ole niin varma. Syytöksen esittäjiä voi kenties syyttää tekopyhydestä tai heiltä voidaan kysyä: pitäisikö meidän julistaa tuhlaavaisuus pannaan? Mutta sehän olisi vallitsevan järjestyksen sabotoimista

ja palkkatyön julkista häpäisemistä. Juuri kollektiivinen tuhlaavaisuutemmehan pelasti kapitalismin. Näyttävä kulutus ei välttämättä ole egoisminä, se on ultramodernia uhrautuvaisuutta kapitalismin pelastamiseksi.

Eikö kapitalismia sitten voisi päästää menekkivaikeuksistaan organisoimalla valtiovallan avulla ja YK:n kautta suurisuuntainen taloudellinen avustustoiminta Takapajulan avustamiseksi?

Tämä olisi sosiaalipolitiikkaa globaalilla tasolla. Takapajulassa kyllä riittää pateettista nälkää eli absoluuttista köyhyyttä. Mutta tämä laajennettu avustustoiminta, vaikka se välttäisikin tällä kertaa imperialismin salakarit, jouduttaisi »konsumistisen» ideologian levittämistä maailman ääriin, Takapajulan kansojen liittymistä pyramidiin, jonka tällä kertaa muodostaisivat eri *valtiot*. Tämän pyramidin pohjakerros onkin jo jonkin aikaa ollut varattuna Takapajulan kansoille! Ne purnarikansat ja muut kiinalaiset, jotka eivät suostu liittymään tähän pyramidiin jäseniksi, tai joita ei sellaisiksi hyväksytä, ovat kansainväliseltä yhteiskunnalliselta asemaltaan (globaalisia) puliukkoja.

Tämän tarkastelun tuloksena alkaa siis syntyä vaikutelma, että »kansan» muuttuessa »kuluttajaksi» se ei ole sen enempää »aina oikeassa» kuin se on ennenkään ollut. Kuluttajan ääni ei siis ole mikään Jumalan vaan pikemminkin vanhan Sarvipään ääni. Kapitalismi pystyi väistämään »rautaisen palkkalain» logiikan, mutta »kultaisella palkkailalla» on oma pirullinen logiikkansa.

Nyt kommunismiin taipuvainen lukija saattaa riemuita huomatesaan, millaisiin vaikeuksiin hyvinvointikapitalismi on ajautumassa. Mutta hänen ilonsa on ennenaikainen. Marxin oppirakennelman joutuessa sisäisiin vaikeuksiin, teollisuusyhteiskunnan työläisten vaurastuessa, on yritetty selittää, että eihän Marx tarkoittanutkaan työläisen absoluuttista vaan vain suhteellista kurjistumista. Mutta olemme nähneet, että taistelu suhteellisesta elintasosta johtaa konsumismiin. Ja mikä pahinta marxismin kommunistisen haaran kannalta, kapitalistien yritys torjua vallankumouksellinen kommunismi on johtanut heidät hyvinvointiyhteiskuntaan, jonka vallitsevana ihmistyyppinä on — palkkatyöläinen, proletaari. Kapitalistinen yhteiskunta on proletarisoitunut myös revisionismin tietä. Nykyaikainen näyttävä kulutus ei ole porvarismin vaan *proletarism*in ilmaus. Mutta koska proletariaatin revisionistinen haara on ennättänyt hyvinvoinnin kuuhun aikaisemmin kuin vallankumoukselliset proletaarit, edellisillä on tilaisuus päästä ensimmäisenä kertomaan, millaisia ovat maisemat proletarisen hyvinvoinnin kuussa.

Heidän raporttinsa kuuluu: eivät ne ole kehuttavia! Vallankumoukselliset proletaarit taas uskovat yhä, että siellä virtaa hunaja. Teollisuusyhteiskunnan proletarisoituminen, so. kaikkien muuttuminen palkkatyöläisiksi, ilmentää vasta porvarismin antiteesiä. Marx lienee ajatellut, että proletariaatti on ensin universalisoituva ja vasta sitten muitta mutkitta eliminoituva. Lopullisessa kommunistisessa yhteiskunnassa jokainen saa tarpeensa eikä kykynsä mukaan, sanoo Marx, joten ihminen ei tällöin enää ole palkkatyöläinen, proletaari. Hän ei näyttänyt aavistavan, että tuo eliminoituminen myöskin tulisi olemaan dramaattinen dialektinen tapahtuma, että se todella edellyttäisi palkkatyön kieltämistä. Palkkatyön ideologian ydin on väitteessä, että ihmisen on tehtävä työtä elääkseen. Tämä on Marxin yhteiskunnallista materialismia. Tämän »materialismin» kiistämiseksi siirryn itse kannattamaan »aterialismia» eli väitettä, että ihmisen on syötävä elääkseen. Tämä ei merkitse Marxin vallankumouksellisen prinssiipin hautaamista vaan sen sisällön ja hengen muuttamista, siis revisionismia uudessa mielessä.

KATALOGI KULUNEEN VUODEN RUNOISTA

Kulunut vuosi oli lyriikan suhteen satoisa. Runsauden vaikutelma ei johdu yksinomaan siitä, että runoteoksia julkaistiin lukumääräisesti jokseenkin monta, vaan myös tasaisesta hajonnasta. Viisikymmenluvun vahva perinne on eittämättömästi hajonnut. On tultu erilaistumiseen, monimuotoisuuteen. Eräitä viisikymmenluvun teemoja on edelleen kehitetty tai lähestytty uudelta taholta. Eräät keskeisistä teemoista ovat aiheuttaneet oppositioasenteen ja edellisen polven kielen- ja maailmankäsityksen kritiikin ilmentymiä. Suomalaiselta pohjalta kehittää ilmaisuaan esimerkiksi Veikko Pietilä. Tuskin Jyrki Pellisen tyyli olisi päässyt puhkeamaan näin vaivattomana ja valmiina ilman Haavikon ja Anhavan perustavanlaatuista kielenuudistustyötä.

Merkille pantavaa ovat suorat impulssiyhteydet ulkomaille. Yleismaailmalliset kirjallisuuden valtavirtaukset heijastelevat välittömästi syrjäisen syntymämaamme runontekijäin tuotteissa.

Kun ajattelen viime vuoden lyriikkaa yksityisinä teoksina niin aina ensimmäiseksi tulee ja jää mieleen *Jyrki Pellisen* Kuuskajaskari. Hillityn ja taidokkaan erikoisteoksen jälkeen on Pellisellä tapahtunut ilmaisuasteikon laajeneminen. Hän kehittää lause- ja muoto-opillisia oivalluksiaan pakottomasti ja hereästi huiman pitkälle. Vivahteikkaan pehmeiden oheen on ilmaantunut katkoista särmikkyyttä. Tällainen asteikon laajeneminen osoittaa luovan kyvyn kehityskelpoisuutta. Eräissä muoto-opillisissa trapetsiliikkeissä Pellinen tuntuu lähenevän lyriikan rajaa pakinoivan esseen suuntaan. Selvyiden vuoksi lienee nyt sanottava, että niteen loppuun sijoitetut esseerunot kirjallisuuden muodosta ja modernista arkkitehtuurista eivät sisällä mainittuja ilmiöitä; ja ovat kerrassaan viehättävät.

Pertti Niemisen silmissä maailman maisemat: ensi lukemalta mieltyy, toisaalta tuntuu kuin olisi lukenut tällaisia runoja ennenkin. Mietii uudelleen lukiessaan ettei olekaan; luulen että tämmöisen vaikutelman ilmaiseva sana on klassikko. Niemisen suvereeni runonteko herättää ihailua, suoranaista kiitollisuutta. Silmissä maailman maisemat voi lukea avoimesti nauttien, tekstiä kuunnellen, tarvitsematta myötäänsä varovasti ajatella tekijän onnetonta lapsuutta tai parastaikaista katasstrofaalista murrosikää. Kiinalaisuudesta voi saada vainun ensimmäisten osastojen ilmeikkäässä ilmavuudessa. Mutta tällöinkin on kyse vain omaksutusta viljeltyneestä taidosta; häiritseviä vieraita vaikutteita ei tunnu; ei kuudennen osaston hillitysti jännitteisessä roolirunoin rakennetussa draamassa, vaikka se sijoittuu kiinalaiseen maisemaan ja historiaan (ja säteilee kirkasta alakuloa). Niemisen proosarunot ovat nautittavan kepeäliikkeisiä ja soljuvia.

Mainittujen kahden lisäksi on julkaistu koko joukko kauniita, hauskoja ja mielenkiintoisia runoteoksia, mutta ne eivät ole edellisten tavoin ehdottomia. Painokkaimpina erottuvat Hollo, Pietilä, Manner ja Paavilainen.

Anselm Hollon toinen suomenkielinen kokoelma on pirteätä ja liikkuvaa tekstiä. Hollo käyttää nykyajan kulttuurihistorian laajaa aineistoa. Hän ottaa nopeasti ja kärkevästi kantaa aktuelleihin ilmiöihin. Toisaalta kokoelmaan sisältyy intiimejä, herkkätuntoisia runoja. Hollo on tunnettu kielekkäänä kääntäjänä; nämä hänen runonsa ovat kielellisesti varsin nokkelia. Erikoisesti viehättää irtain ja vapautunut, hie-

man collagetekniikkainen muoto. Trobar: löytää on mukava kokoelma älykkäitä, leikkisiä runoja. *Veikko Pietilä* on sanastollisesti runsas ja kekseliäs. Hänen vahvasti elollisentuinen, arkaistissävyinen sanastonsa jäsentyy kokonaisuudeksi hallitun, nopealiikkeisen rytmin kanta-mana. Jäähyväiset amiraalille on varsin musikaalista runoa, siksi soivaa, pitkin, kaartuvin toistoin aaltoavaa.

Eeva-Liisa Mannerin Niin vaihtuvat vuoden ajat on merkillinen kokoelma: puhdasta luonnonlyriikkaa. Runot seurailevat lämpimästi ja mukautuvasti maisemia, ääniä, tuoksua, luonnon vivahteita. Kieli on pelkistynyttä, miltei läpikuultavaa, siinä on pehmeyttä ja lämpöä. Näin täydellinen resignaatiokin on rohkeutta. Niin vaihtuvat vuoden ajat on hienostunut kokoelma.

Matti Paavilaisen Sukukartta on esikoiskokoelmaksi perin hallittu työ. Harkitut tehot, kielellinen kurinalaisuus, rakenteiden tarkoituksenmukaisuus ja määrätietoisuus antavat runoille vahvan älyllisen leiman. Tarkoin punnitut kielelliset kuviot ilmaisevat ilmaistavansa jäännöksetömän selkeästi. Etäännyttävä ironia korostaa ilmaisun vivahteikkua. Kokoelma ei tee yhtään virhettä. Se on kuin evankeliumin rikas nuorukainen; sillä jotain sinulta puuttuu.

Esikoiskokoelmien joukosta muutamat muutkin vakuuttavat. Lukijaa ilahduttaa tyyli- ja muotomaisuuksien toisistaan poikkeavuus.

Juhani Peltosen Ihmisiät-kokoelmaan sisältyy muutamia hienoja runoja: Robinsonmytologia, K-mytologia, Oudosti sulitetut nuolet. Kielen ilmehdintä on näissä tehokkaimmillaan, taipuisa rytmi vivahtelee kauniisti. *Kari Aronpuron* Peltiset enkelit on avoimeksi revähtänyt havainnointia, liikettä materiaalisissa joka on ympäröivä maailma. Syömäkuviot-osasto vaikuttaa parhaiten ja parhaimmalta, varsinkin Zodiac. Typograafisten keinojen kokeilu onnistuu mukavasti ja on meillä ennen näkemätöntä.

Henrik Alcenius ei ole taitava kirjoittamaan. Mitä tämä on-kokoelman voitavana ilmeenä on silmitön nuorekkuus. Ensimmäisen osaston aineksena on Pentti Saarikosken Mitä tapahtuu todella -kokoelman sanasto. Materiaalin valinta lienee epäkiitollinen: Alceniuksen työstämät runot jäävät jähmeämmiksi ja tehottomammiksi kuin käytetty aines. *Ilkka-Juhani Takalo-Eskola* on ilmeisen lahjakas kielen käyttäjä. Tuotteliaisuus ei ole nuorelle kirjailijalle vika vaan pikemminkin ansio. Harjoitus tekee mestarin. Mutta mestarikin tekee silloin tällöin harjoituksen eli harjoitelman, saati sitten aloitteleva kirjailija: niitähän se puolestaan enimmäkseen tekeekin. Aloitteleva kustantaja (puolestaan) saisi välttää tajontyyppistä tyhmyyttä: toistoihinsa latistuvaa materiaalikasautumaa. Upottavan katkelmissa on parasta suggestiivinen surrealismi, kammottava hilpeys ja kielelliset oivallukset. Takalo-Eskolalla on kehityskykyä vaikka miten, kehityksen tarvetta lähinnä itsekritiikin kohdalla.

Pentti Fabritiuksen (Sammalten alta) esikoisrunoissa miellyttää tuoreus ja suoruus. Yksityisistä teoksista tulkoon vielä mainituksi *Pekka Lounelan* Asiaa.

Kootut runot julkaistiin *Arvo Turtiaiselta* ja *Pentti Saarikoselta*. Kun Turtiainen ei ole kääntynyt aikansa suuntaan niin aika on kääntynyt Turtiaisen suuntaan. Pentti Saarikoskesta riittänee tässä yhteydessä, että itsekukin taas kerran palauttaa mieleensä, miten hienoja runoja Saarikoski on kirjoittanut.

Käännösten harvalukuisuuden korvaa niiden merkittävyys ja kirjallinen arvo.

Bertolt Brechtin runoja (vuosilta 1914—1956) saatiin valikoima Brita Polttilan suomentamina. Brechtin lyriikka on jäänyt hänen mit-tavan ja merkittävän draamatikon ja teatterimiehen työnsä varjoon.

Brechtin panos teatterin kaikinpuolisessa kehityksessä on kaikkien siihen kohdistetun huomion arvoinen. Nyt on aikamme sosiaalisesti suuntautunut, ennakkoluulottomasti kaikkeen maailmaan menevä kirjallisuus valmistunut kuuntelemaan myös Brechtin lyyrikonäytä, älykäästä ja kiihkeää puhetta. Brechtin yhteiskuntakriittillinen tuotanto on tosin sidoksissa omaan ajankohtaansa ja ympäristöönsä, kuitenkin se terävyydessään kuulostaa edelleen pätevältä ja tärkeältä. Brecht on kielenkäytön taitaja. En ole vertaillut alkutekstiin, mutta ainakin Polttilan käännöksiä lukee vaivattomasti, kieli näyttää asialliselta, värikkäältäkin. Minua miellyttävät erityisesti myöhäistuotannon herkästi terävoityvät aforismit.

Pablo Nerudan runoja on Pentti Saaritsa suomentanut laajahkon valikoiman, lisäksi Neruda on edustettuna latinalaisamerikkalaisen runouden antologiassa *Näin ihminen vastaa*. Suomennosten joukossa ovat saaneet sijansa yhteiskuntakriittilliset kannanotot, myös henkilökohtaisemmat aiheet; surrealistissävyyiset, sensuellit, tiuhasti kuvalliset. Nerudan arvo on huomattava ja kiistaton. Antologiassa *Näin ihminen vastaa* ovat Nerudan lisäksi edustettuina perulaissyntyinen Cesar Vallejo, meksikolainen Octavio Paz, chileläinen Nicanor Parra ja kuubalainen Pablo Armando Fernandez. Kaikki ovat mitä suurimmassa määrin ansainneet pääsyn suomenkielisen lukijakunnan tietoisuuteen: Vallejon omituinen hehku, Pazin koristeelliset kuvasommitelmat; näiden runojen purkauksenomainen kiihkeys ja sosiaalisen tietoisuus. Korkeatasoisista suomennoksista vastaavat Anselm Hollo ja Matti Rossi.

Marja-Helinä Salminen

ANNA MEIDÄN ASUA

Pekka Lounela: Pekka Lounela aloittaa kirjansa lounelamaisella selityksellä siitä, että kyllä hän on aikamoinen kirjailija asumisestakin kirjoittaessaan, vaikka se ei heti kirjailimiselta tuntuisikaan. Erinomaisen tyyliinsä ja muutamien osuvien oivallustensa takia tuo maukas alkupala sopisi minne tahansa, mutta annetussa yhteydessä se vain lisää uteliaisuutta: koskahan Lounela muuttaa kirjassa ehkä vähimmällä päässeeseen rakennuttajan järjestämään asuntoon? — Antakaa meidän asua!

Isänmaa on viime syksyyn saakka jäänyt vaille suuren tiedotus- ja propagandaneron parhaita palveluksia. Pekka Lounela tosiaan kiilottaa eräiden rakennuttajien muutenkin sähkövää sädekehää. Mutta sen lisäksi ja ennen kaikkea hän kokoaa yksiin kansii ne holtittomien kansanjohtajien, lyhytnäköisten valtiomiesten ja säälimättömien saalistajien murheteot, jotka nyt leimaavat Suomen asuntopolitiikkaa. Lounela osoittaa Eino Leinon tapaan, että runoilija on usein parempi talous- ja yhteiskuntapolitiikan tuntija kuin alan mestarit itse. Tietenkin tässä haikahtaa valmiiksi purtu ja sulatettu aineisto, mutta sitähan propagandamies aina tarvitsee.

Lounela saattaa lukijansa tajuntaan ainakin kaksi suurta totuutta. Lievään »me kirjailijat» sävyyn hän esittää sattuvan sarjan lainauksia kirjallisuudesta osoittaakseen, että asuntokysymystä eivät järjestä itsestään vuosisadat, ei taloudellinen kehitys muilla aloilla eivätkä yksinäiset asuntoreformin pyrstötähdet. Siihen vaikuttaa nimittäin toinen totuus, joka kuuluu kirjan alustuskappaleesta lainattuna: »Asuntoasia on siitä merkillinen asia, että kaikki siitä puhuessaan ja kirjoittaessaan tarkoittavat pelkkää hyvää, jopa parasta. Mikä minkin ja kuka kenenkin parasta.»

Yhteiskunnan puuttumista voimakkaan tuen muodossa yksityisten kansalaisten asuntoasioihin pidetään monilla tahoilla vaarallisena sosialismina. Olkoon sosialismia tai muuta, se on kuitenkin välttämätöntä Suomessakin kansalaisten kohtuulliselle hyvinvoinnille. Sitä paitsi

matka sosialismiin on vielä melkoinen: tulot ja varallisuus voivat vaihdella terveyttä ja ihmisarvoa vaarantamatta paljon enemmän kuin mahdollisuus tyydyttävän asunnon saamiseen. »Jokaisen on pakko asua», sanoo Lounela kirjan viimeisillä riveillä tarkoittaen suunnilleen sitä, että pääsemätön pakko johtaa kiristykseen ja että siitä pelastaminen on vain oikeudenmukaisuuden toteuttamista.

»Anna meidän asua» on hyvin tärkeä kirja jokaiselle asuntoasioita(an) tuskittellevalle. Sakari Topeliuksen yllättävän ajankohtaiset vetoomukset, Lounelan asiallisesti hahmottelema, näivettynyt asuntopoliittikkamme ja lukuisat asuntokeinottelun temput kuuluvat ehdottomasti kansalaistietouteen. Lukijan onkin syytä paneutua tehtäväänsä vakavasti myös siksi, että Lounela ei ole malttanut jättää huitaisematta harkitsemattomiakin kaaria. Hän esimerkiksi letkauttaa, että liian nopeasti nousseet asuntojen hinnat olisivat »vapaan markkinatalouden kädenojennus asunnontarvitsijoille». Sanoisin lievästi rajoittuneeksi näkemystä, jonka mukaan vapaa markkinatalous on syyllinen silloin, kun asumiseen liittyvä p a k k o on hävittänyt erään markkinatalouden tärkeimmistä perusteista, kuluttajien mahdollisuuden suunnata kysyntänsä muualle, jos hinnat jossakin käyvät kohtuuttomiksi. Lounela on tässä kuluttajan vihollinen lähinnä siksi, että kehtaa uskotella kilpailun puutteesta muutenkin kärsivässä maassa markkinatalouden päässeen vaikuttamaan peräti asuntomarkkinoita säätelevästi.

Jos kirjoittajan huolimattomuus panee paikoin nukuttamaan, kustantaja puolestaan antaa kirjalle halvan tilaustyön leimaa huolimattomuudellaan. Kirjassa vilisee ladontavirheitä, jotka paikoin pilaavat sisältöäkin.

Kirjan loppu rakentuu usein toistuvan lauseen »miksi mitään ei tapahdu» ympärille. Senkin pitäisi auttaa silmiä avautumaan ja näkemään se kohtuuttoman korkea ja tikkuinen kynnyks, joka suomalaisen on ylitettävä päästäkseen asunnonomistajien salonkeihin. Pitäisi synnyttää jokin Nuoren Polven Asuntopoliittinen Yhdistys, joka panisi räjäkästi tuulemaan uusien, ennakkoluulottomien ratkaisujen tekemiseksi asuntokysymyksessä. Ja viime kädessä johtuu kysymään, mikä salattu syy, mikä ajattelutapa, mikä ammattikunta tai muu klikki vai yhteiskuntamme nuoruusko vain sitoo kansan johtajien kädet pykäliin ja lyhyen tähtäimen näpertelyyn näinkin suurissa asioissa määrätietois-
ten k e h i t y s tehtävien kustannuksella? *Raimo Kanerva*

BOBRIKOV — VANHA HERRA

Nikolai Ivanovitsh Bobrikov. Seniili herra, joka ennen muuta kaipaa kotiin Venäjälle, sinne missä suolakurkut ovat suolakurkkuja, vodkaa, kansan verensyke kiivaampi kuin täällä harmaan rauhan maassa. Vanhan herran mieleen nousee tuttu kuva Ukrainasta — hurraahuutoja, kun kokonainen rykmentti karkaa yli aukoiden miekat paljastettuina. »Illalla oikeat juhlat, joissa ei sievistellä. Vodkaa, kurkkuja, villisian ruho. Kasakat päälletysten yli ja ali. Potkuja sotilaspalvelijan vatsaan. Lattioille luita, heiniä, hevosen paskaa. Vihreitä pulloja korvasta suuhun. Sata miestä balalaikat hampaissa; ryömi-vät, nuolevat saappaita. Kaikki ikkunat auki: oksennusta kuorossa. Demidov, pitkän syljen mestari, juo pelkkien hevosten kanssa. Sitten mustalaiset ja ympäri, ympäri, tanssivat rinnat, vatsat, hiukset paka-roissa». Sellaista on ollut.

Entä Suomessa? Siistejä ja hiljaisia nämä hallintokaupungin kadut täällä rajamaakunnassa, mikään ei tuoksu, lahoa. »Harmaan kaikki vivahteet hitaasti etenevissä, riippuvissa pilvissä tekevät elämästäni yhdeksän kuukautta kestävän hautajaissaaton.» Lohtuna sentään provinssikaupungin kaksi hotellintapaista, Kämp ja Kleineh,

Aarni Krohn:

Minä olen Bobrikov.

WSOY 1964

sekä tietysti pieni Anjushka, jonka luokse voi paraatin jälkeen mennä. Anjushkan kanssa voi mennä myös maatilalle Porvooseen, kauas suomalaisen metsään — »venäläinen kenraali suomalaisessa metsässä, venäläinen kenraali joka on viettänyt muutaman merkittävän päivän, jotta ainakin hetkeksi ovat karistaneet hänen mielestään melko yhdentekevät ilmiöt».

Päivällä istuu kuitenkin venäläinen kenraalikuvernööri virkapöytänsä ääressä. Tekee mielityötään, allekirjoittaa karkoitusmääräyksiä. On tarmokas, taitava, ahkera, viisaskin. Ottaa totisen hartaasti tämän harmaan provinssin asiat, miettii Aleksanteri Ensimmäistä »joka piti tuon kuuluisan taktiikan oppituntinsa ja kokonaista kansaa petettiin hujajaisin lupauksin. Siinä tsaarissa oli loistoa, mutta seuraajat ovat luulla sanoen olleet kollegisihteerin älykkyystasolla».

Suomi on kuitenkin jotakin muuta kuin Puola tai Itämeren maakunnat. Suomi on arvaamaton: missään muussa maassa ei näissä olosuhteissa nostettaisi sormeakaan venäläistä vastaan. Täällä se on tapahtunut. Nikolai Bobrikov tahtoi mieluummin matkustaa kotiin Venäjälle ja jättää katajaisen kansamme muiden taivuteltavaksi — tai taitettavaksi — mutta toistaiseksi hänen on istuttava virkapöytänsä ääressä Helsingissä. Hän on hyvin selvillä tilanteesta ja suomalaisten keskinäisistä eripuraisuuksista. »Olen aina varoittanut Pietaria siitä että Ruotsin revanshiajatukset ovat ilmeiset. Täällä Suomessa on juuri ruotsalainen puolue ollut vaarallisin, koska sillä on suhteet vanhaan emämaahan ja lisäksi suurin osa maan rikkauksista hallussaan. Toisaalta on vanhasuomalainen puolue senaatin voimakkain ja juuri tässä on politiikkamme päähyökkäyssuunta. Olen onnistunut perusteellisesti katkeroittamaan ja erottamaan toisistaan ruotsalaisia kannattavan radikaalin nuorsuomalasryhmän ja muun suomalaispuolueen.» Myös työvän tavoitteilla kannattaa spekuloida, siltä taholta ainakin kuuluu vihollisleirin sisäiset erimielisyydet. Kun suomettarelaiset vetosivat eduskuntaansa, saattoi kenraalikuvernööri ivaansa salaamatta ja aivan oikein huomauttaa, ettei se ollut mikään kansan eduskunta vaan sadankahdenkymmenenseitsemäntuhannen etuoikeutetun. Kun kerskuttiin yleisestä hyvinvoinnista, saattoi Suomen-syöjä, hyväkin kansan ystävä, viitata »niihin suuriin laumoihin, jotka kärsivät huutavaa puutetta välttämättömmimmistä elämäntarpeista» (Lainaus Yrjö Mäkelinin Turun-puheesta 1905.) Mitä he ja tämä maa heidän mukanaan menettäisivät siitä, että Aleksanterin taktillinen veto jo vihdoinkin negatioitaisiin? — Mutta »nuo hölmöt vetoavat yhä siihen, uskovat sanaan.» He eivät oivalla venäläistä ideaa ja johtoajatusta: tsaari on kansalle erehtymätön, nykyisen tsaarin ei tarvitse välittää edeltäjiensä lupauksista eikä omistaankaan. Hän voi muuttaa mieltään miten tahtoo.

Aikalaiset tunsivat kyllä Anjushka-neidin. Oikeastaan heillä oli syytä olla kiitollisia Bobrikovin pikku lemmitylle, ellei muuten niin sen vuoksi, että keinraalikuvernööri unohti hänen seurassaan hetkeksi kunnianhimoiset tavoitteensa. Lisäksi on käynyt ilmi, että Anjushka oli yhteydessä Lennart Hohenthaliin ja mahdollisesti muihinkin Bobrikovin murhaamista suunnitelleisiin. Anjushka kuolee Senaatintorille kassakkaratsujen jalkoihin, erehdyksessä tavallaan. — Bobrikovin rakauselämän koko kuvaan kuuluu myös uskonon aviovaimo. Krohnin rouva Bobrikov on lisäksi epäsympaattinen saksalaistyyppi, jota aviomies syystä inhoaa. Elisabeth Bobrikov, o.s. Staél von Holstein, vapaa-herratar, saa raivokohtauksen kuullessaan miehensä päätöksestä luopua virastaan Suomessa. Rouva tahtoo palata Venäjälle »juhlittuna ja ka-dehdittuna naisena», voittajan vaimona. »Menin naimisiin häikäilemättömän eversti Bobrikovin kanssa, jolla näytti olevan tulevaisuutta, en raukan kanssa. Olet muuttunut seniiliksi ukoksi. Yrittäisit edes

näytellä roolisi loppuun... Nyt menen kertomaan lapsille, millainen isä heillä on!» Mutta lapset — Maria joka on neitoikään ehtinyt kii-
vaasti hengähtelevä tyttö ja Aleksei, Puolassa palveleva kornetti —
ymmärtävät hyvin isäänsä. Maria iloitsee paluusta Venäjälle, Aleksei
puolestaan tuntee myötätuntoa Suomen ja Puolan sorrettuja kansoja
kohtaan. — Rouva saa raivokohtauksen myös silloin kun hän
kuulee vatsaan ammutun miehensä tahtovan suomalaisen sai-
raalaan. Kenraalikuvernööriä lähdetään viemään — paareilla
kantaen — läpi kaupungin. »Ihmisryhmiä seisoi tuijottamassa siellä
täällä matkan varrella. Kaupungin silloista tummaa yleissävyä korosti
Elisabeth Bobrikovin tulipuinainen päivänvarjo, joka leikkillisesti pyö-
rähdellen seurasi saattoa».

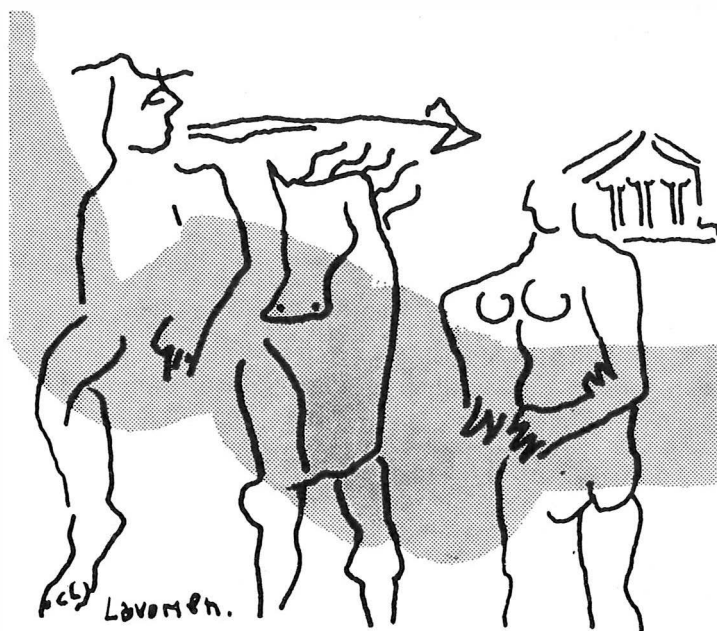
Hänen ylhäisyytensä Bobrikov kuoli rauhallisesti noin 14 tuntia am-
pumisen ja 11 tuntia leikkauksen jälkeen. Tapaus oli toivoton alusta
pitäen, sillä vatsaan tunkeutunut luoti oli silponut miltei koko ohutsuo-
len. Krohn on liittänyt teokseensa, sen »juonenkin» piiriin tohtori Fal-
tinin laatiman sairaskertomuksen täydellisenä. Potilaalla ei ol-
lut suuria tuskia ennen kuolemaansa, sillä hänelle annettiin jatkuvasti
morfiiiniruiskeita. Hän pysyi miltei koko ajan täysin tajuissaan, saneli
tehtäviä adjutanteilleen, vastaanotti vaimonsa, viskasi virtsadekanterin
sisältöineen tämän kasvoille sekä tutki huolellisesti Eugen Schaumanin
päiväkirjaa, joka oli löydetty vuokraemännän kätköistä. Schaumanin
motiivit tulevat päiväkirjan sivuilla uuteen valoon: »... Se atamaani
tuhooa sekä valtiomme että yksityisten kansalaisten elinmahdollisuudet.
Hänen apulaisensa, vai mitä lienevätkään, ovat jo kaksi kertaa estäneet
pääsyni kamreeriksi... Isä oli kenraali ja senaattori, setä oli eversti,
mutta minä olen vain yksinkertainen kirjuri». Schaumanin sisarkin
epäilee veljensä vaikuttimia: »Muista että murha, ihmisen tappaminen
on pahempaa kuin tapettavan kaikki pahat teot yhteensä... Sinä olet
ottanut isänmaan omaksi keppihevoseksesi. Muka Suomen hyväksi
sen teet. Omaksi hyväksesi, oman maineesi vuoksi ainoastaan.» Ei
Schauman itsekään näytä olleen koko ajan varma vilpittömyydestään,
mutta hetken tultua on epäilykset karkoitettu. »En epäile enää mitään.
Noin tunnin kuluttua olen sen pedon edessä. Sanoisinko hänelle jotakin?
Kuinka tervehtikään kapteeni Anckarström Kustaa III:a oopperan ai-
tiossa ennen kuin ampui tämän. »Hyvää yötä, teidän majesteettinne». Minunkin on muistettava perinteet. Sanon »Hyvää yötä, kenraaliku-
vernööri». En voi kutsua häntä sen arvokkaammilla nimityksillä».

Eugen Schauman suoritti tekonsa viime hetkellä. Vähää aikaisem-
min samana päivänä oli Bobrikov kirjoittanut omaan päiväkirjaansa:
»Vain yksi yö ja me matkustamme kotiin Venäjälle. Lasken päiviä ja
öitä kuin lapsi ja voin taata, että en eroa sinusta haikeudella, Helsinki.
Minulle olet ollut vain sarja poliisitoimia, kourallinen empireä, lusikalli-
nen suolan tuoksua kesäisin.» Hän oli myös päättänyt, ettei milloinkaan
palaisi tähän kaupunkiin.

Aarni Krohnia on mielestäni syytä kiitellä ja onnitella. Pala men-
neisyyden todellisuutta on hänen fantasiassaan entisöity taiteilijan vah-
voin värein, mutta muodon tarkkuudesta tinkimättä. I h m i n e n Niko-
lai Bobrikov, vanha herra, on ollut vähän muutakin kuin panslavismin
sielu Suomenmaassa. Väsynyt, pettynyt, hieman katkera. Kohtalo,
josta Nikolai II kirjoitti kesäkuun 16. päivänä 1904 päiväkirjaansa:

»Ihana kesäpäivä. Esittelyn jälkeen minä läksin Hatsinaan. Me
viivyimme kauan ja soutelimme järvellä ja nautimme ilmasta... Sain
surullisen sanoman, että Bobrikovia oli ammuttu Senaatintalossa ja että
hän oli vaarallisesti haavoittunut... Me söimme kaksi kertaa päivällis-
tä kuistilla.»

Ossi Hedman

otava

kotimaisen proosan valioita

PAAVO HAAVIKKO

Lasi Claudius Civiliksen salaliittolaisten pöydällä

»Hänen novellinsa tulevat lähelle ranskalaista uutta proosaa, hän kirjoittaa intiimisti ja havainnoissa viiptyen, mutta kokonaisuutta väljästi hahmottaen, ja jälki on nyt kuten aina ennenkin hyvin kaunista, luontevaa, kuultavaa kieltä.» (Eeva-Liisa Manner, AL) 133 s. 10/12:—.

VEIJO MERI

Tukikohta

»kauttaaltaan värikästä ja jatkuvasti otteensa pitävää proosaa, joka on samanaikaisesti sekä erinomaisen luettavaa että nautinta-arvoltaan korkealuokkaista tekstiä.» (Matti Paavilainen, HS) 146 s. 7:20/9:50.

PAAVO RINTALA

Palvelijat hevosten selässä

»Rintalan diagnoosi teknillistyneen, demokraattisen yhteiskuntamme sairaudesta on varsin monipuolinen ja käsittääkseni oikeaan osuva.» (Tauno Väinölä, Kotimaa) 279 s. 10/12:50.

PENTTI SAARIKOSKI

Ovat muistojemme lehdet kuolleet

»Saarikoski nauraa kaupungilleen, elämälle, ihmisilleen hersyvää ja tarttuvaa naurua ... valoisa ja hilpeä stoori, jota elää hetkittäin kuin elämää eikä kuin romaania.» (Maakansa) 161 s. 6/8:—.

Olen tehnyt selostuksia monista yhdentekevästä keskusteluista. Tämä ei ole niitä. Kokous voidaan sijoittaa Katsauksen toimittukseen ja ajoittaa 6. 2. 1965. Läs-nä oli lehden kirjoittajia ynnä muita arvohenkilöitä. Aihe: hyvinvointivaltio. Esitän vapaita huomioita esille tulleista ajatuksista.

On väitetty: Kansantulon ja elintason noustessa köyhyys vähenee. Tosiasiassa käy juuri päinvastoin: rikkauten ja köyhyyden ero kasvaa.

Suomessa on ollut vallitseva »tieteellisen» sosiaalipolitiikan koulukunta. Se käsittää tehtävänsä puolueettomaksi Punaisen Ristin ambulanssitoiminnaksi: tulonjakotaistelun jälkeen se rientää paikalle sitomaan haavoja, puuttumatta taistelun syihin. Sellaisen sosiaalipolitiikan asemesta (tai lisäksi) tarvitaan *yhteiskuntapolitiikkaa*, joka puuttuu taistelun syihin.

Suomalainen sosiaalipolitiikka (hyvinvointivaltiomme ideologia) kumartaa *kansantulon kartuttamista* korkeimpana jumalana. (Voidaan näyttää korkeata kansantuloa *päätä kohden*, nimittäin in abstracto.) Nykyistä sosiaalipolitiikkaa puolustetaan perusteella, että se lisää kulutuskykyä, siis tuotantoa, siis kansantuloa.

Onko vallitseva kansantaloudellinen (ja sosiaalipoliittinen) ajatustapa taiottu kategorioihin, kuten numerollisesti laskettuun kansantuloon, jotka estävät näkemästä reaalityetteja? (Niin oli ajattelu aikoinaan taiottu merkantilismiin, kunnes siitä herättiin.)

Käsite »yhteinen etu» on yhteiskuntajärjestelmässämme onto sana. (Sitä viljelee mm. Pekka Kuusi.) Todellinen tavoitteiden moninaisuus ei mene mihinkään kaavaan.

Onko yhteiskuntamme tarkoituksena taloudellinen kasvu, rahalla mitaten, vai yhteiskunnan jäsen-

ten tarpeiden tyydyttäminen? Ovatko itsestään vieraantuneen ihmisen tarpeet rajattomat? Maailman harhauttamina.

Olisiko mahdollista siirtyä yhä useammalla alueella niukkuudesta tarpeenmukaiseen kulutukseen? Niin on tapahtunut jo mm. peruskoulutuksen ja lääkintähuollon alalla. Miksi ei seuraavaksi asumisen alalla?

Perustuuko nykyinen yhteiskuntajärjestys juuri niukkuuden periaattiin eli *kulutus-turvattomuuden* periaatteeseen eli pelkoon, että niukkuuden hävitessä *työn* pääasiallinen kannustin katoaa? Uusi Suomi väläytti kuvan: meistä tulee kaikista vähitellen Töölönlahden ankkvoja.

Joka tapauksessa olemme jo tulleet kahden jyrkästi ristiriitaisen periaatin yhteiskuntaan: toisaalta (kuten asumisessa) vallitsee edelleen vanha niukkuuden periaate, toisaalta, hyvinvointivaltion myötä, eräillä aloilla yhä etenevä tarpeenmukaisen kulutuksen periaate. Mihin olemme menossa?

Olemme mielettömässä nousukierteessä: sillä sosiaalipolitiikan turvaama tarpeenmukainen peruskulutus pyrkii kaiken aikaa muuttumaan korkeammassa tuloluokissa vallitsevaksi *näyttäväksi kulutukseksi* (conspicuous consumption). Itsestään vieraantunut ihminen on kadottanut tarpeenmukaisen kulutuksen tajun. Tämä on hulluuden kierre. Siinä on sosiaalipolitiikan toivotonmuus.

Seuraa kysymys: mikä on ihminen? Tapaamme ihmisen nyt vain jakautuneena ja hajonneena kansalaisen, tuottajan, kuluttajan ym. rooleihin.

Kommunistisen vallankumouksen jälkeen toteutui Venäjällä kirkkaana periaate: kullekin työnsä mukaan. Suorituspalkan periaate. Stalinin tunnus: Ken ei tee työtä, hän ei syö! Samaan suuntaan kehittyi kapitalistinen

maailma, kun perintöverotuksella (ynnä muulla) ohjattiin kukin otsansa hiessä ansaitsemaan leipänsä. Kumpikin maailma yhtä etäällä kommunismin periaatteesta: kukin kykynsä mukaan, kullekin tarpeensa mukaan. Skandinaavinen hyvinvointivaltio ehkä lähimpänä kommunismia. Mutta kestääkö ihminen tarpeenmukaisen kulutuksen tilannetta vaikka siihen olisi taloudelliset edellytykset? Merkit ovat huonot. Tarvitaanko uusi vallankumous, kun edellinen näyttää menneen hiekkaan, vallankumous joka herättää ihmisen tiellä ilmeiseen hulluuteen? Minkä näköinen olisi tämä toinen vallankumous?

R.W.

Jättiläisten keskustelua

HENRY
MILLER

LAWRENCE
DURRELL

Yksityinen kirjeenvaihto

»Harvoin saa käsiinsä
näin elähdyttävää kirjekoelmaa»

Eila Pennanen, HS
16/20 mk.